

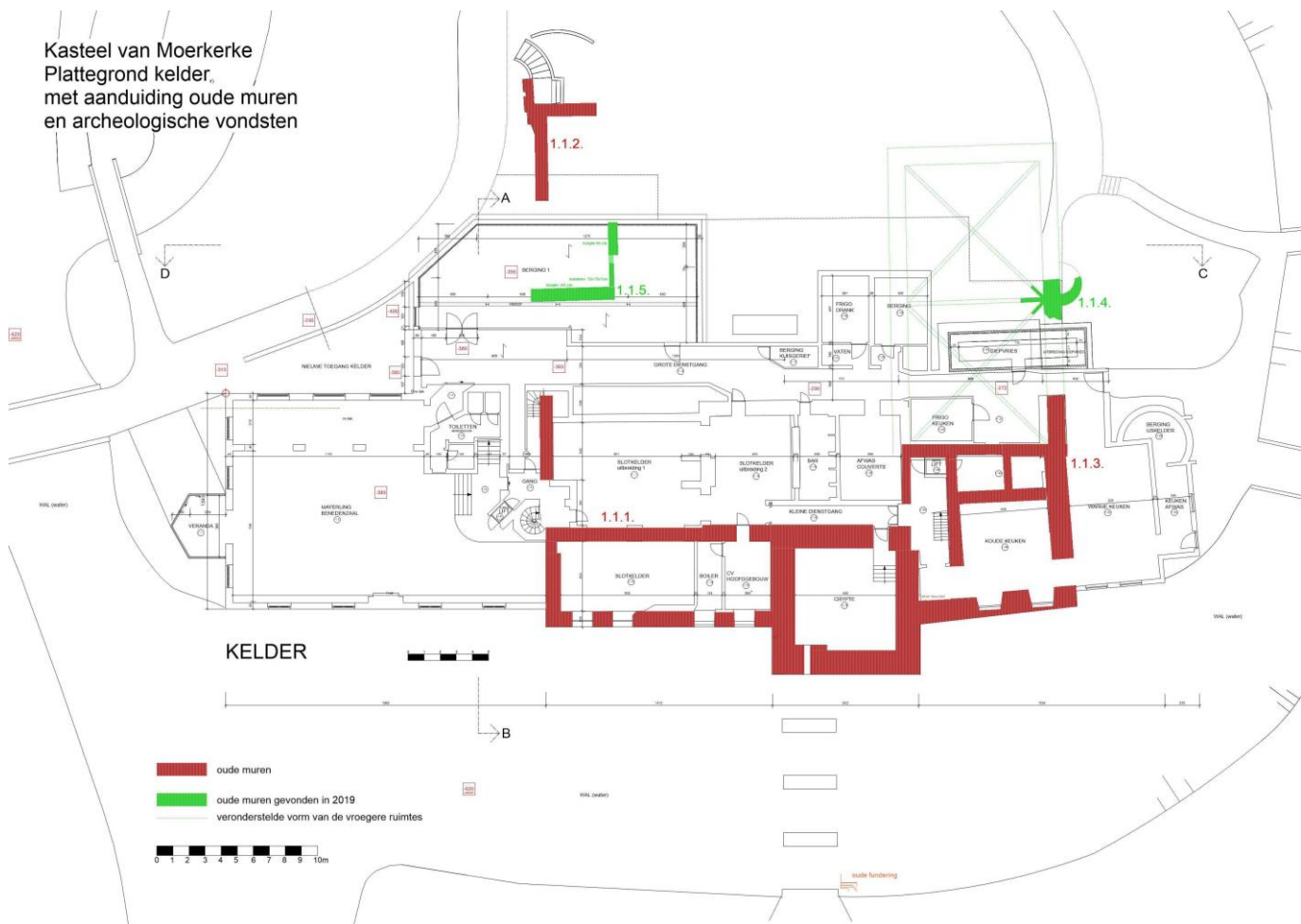
KASTEEL VAN MOERKERKE

BEHEERSPLAN

Appendix 1: ARCHEOLOGISCH OVERZICHT

1. Archeologische inventaris

1.1. Blootgelegde muren

1.1.1. Een oude muur ten zuiden van het kasteelgebouw aan de oostzijde (1970)

In 1970 werd bij de graafwerken voor de uitbreiding van de slotkelder ten zuiden een oude muur ¹ blootgelegd. Tijdens diezelfde uitbreidingswerken van de slotkelder tekenden zich in de kelderverdieping in de zuidelijke muur twee grote bakstenen bogen af.

1.1.2. een oude muur in het park ten zuiden van het kasteelgebouw - oprichting van een gedenkteken (1970)

In 1970 wordt op een 13-tal m bezuiden de zuidgevel van het Kasteel enkele cm onder het maaiveld nog een oude massieve muur gevonden. Deze muur gaat bovengronds over in een ronde hoektorenafwerking. De muur wordt blootgelegd, gerestaureerd en ondergronds toegankelijk gemaakt via een draaitrapje. Men kan er heden vaststellen op welk niveau deze muur tweemaal is "ingetrokken"². De aandacht naar deze grotendeels ondergronds liggende muur wordt getrokken door een halve maanvormig gemetseld tuinornament (beeld "meisje").

¹ De schets van deze opgraving is opgenomen in het boek van Dr DEVLIEGHER ("Kunstpatrimonium van West- Vlaanderen" - "Deel IV. De Zwinst reek" op pp. 137-138.

² Dit wijst op een funderingsniveau

1.1.3. Oude westermuur (1977)

In 1977 wordt bij het bouwen van een tweede keukenuitbreiding (en de bouw van een nieuwe veranda) een oude westermuur ontdekt.

1.1.4. Gewelf (2019)

In 2019 wordt bij het heraanleggen van de terrassen onder het westelijk terras (terras 3) de aanzet van een oud kruisribbengewelf ontdekt (zie plan).

1.1.5. Oude muur in uitbreiding kelder (2019)

Bij de uitbreiding van de kelder (berging 1) werd eveneens een oude funderingsmuur gevonden (zie plan).

1.2. Bestaande kasteelmuren gemetseld in verschillende bouwperiodes

Op de westelijke muur van de donjon kan men duidelijk zien aan de gebruikte steensoorten en de wijze van metselen dat deze uit 3 bouwfasen bestaat. Dit is ook, doch minder duidelijk, te zien op de voorkant van de donjon.

Ook op de oostelijke en westelijke vleugels van het historisch Kasteel merken we het gebruik van verschillende steensoorten en een verschillende wijze van metselen.

Zie ook infra Appendix 1 par. 2.2.2..

1.3. Oude brugsokkel aan landhoofd 18de eeuwse(?) boogbrug

Er is een fragment gevonden van een mogelijke brugsokkel juist onder het wateroppervlak van de kasteelwal. De sokkel ligt meer naar het westen ten opzichte van het actuele landhoofd en op dezelfde hoogte ervan. De witstenen blokken en de bakstenen die men er aantreft dateren mogelijk van voor de 13de-14de eeuw (zie infra 2.2.2. en 2.3.1.). Indien dit fragment van een brugsokkel is, dan behoorde het tot een vroegere vaste brug of was het de aanloopsokkel van een ophaalbrug, die meer naar het westen lag. Een aanwijzing in die zin vormt het kijkgat onder de huidige boogbrug vanuit de crypte in de donjon. Dit kijkgat is waarschijnlijk overbouwd geworden door de latere stenen boogconstructie.

1.4. Vondsten in de crypte

De kelderverdieping van de donjon" is één van de diepst gelegen ruimtes van het historisch Kasteel (de "*crypte*" genoemd). Er worden omstreeks 1973 onder de vloer van de crypte diverse archeologische voorwerpen gevonden.

1.4.1. Grafsteenfragmenten

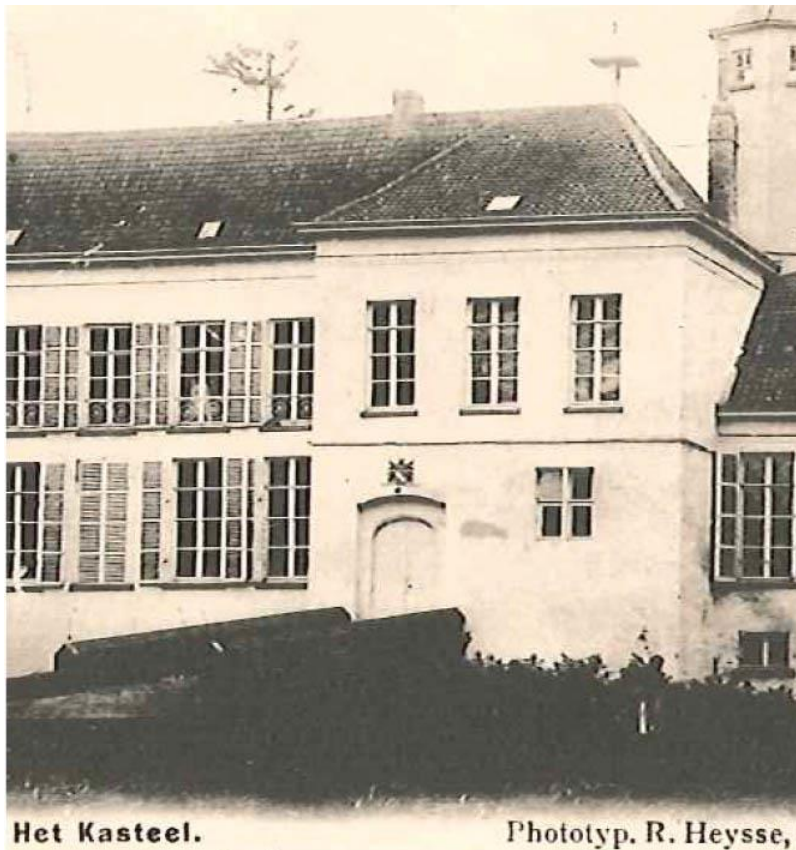
Er worden drie fragmenten van een oude grafsteen gevonden. Deze grafsteenfragmenten worden terstond gevrijwaard en ingemetseld in de westelijke muur binnenin de crypte. Een eerste onderzoek door grafsteenspecialist Ronald Van Belle in 2008 levert op dat het gaat om een grafsteen van rond 1500, vermoedelijk komende uit de oude kerk van Moerkerke. Het onderzoek omtrent de nadere identificatie ervan is actueel nog lopende.

1.4.2. Kanonballen

Een stenen en een ijzeren kanonbal worden gevonden; respectievelijk met een diameter van 8,5 cm en 8 cm. Ze zijn beide 16^e eeuws.

1.5. Heraldische plaat van de familie d'Hanins de Moerkerke

Een heraldische witstenen plaat van de familie d'Hanins is aangebracht boven de ingangsdeur van de bouw voor 1908 ("voorlaatste" bouw. Deze heraldische plaat wordt verwijderd ter gelegenheid van de laatste bouw (bouw 'T Serclaes) en is heden aangebracht in de schouw van het tweede salon.

1.6. Vensterfragmenten in Balegemse steen, staander van Gotische schouw, vloertegel

Deze fragmenten worden gevonden ter gelegenheid van de graafwerken onder supra 1.1.2.. Ze zijn massief en mogelijk afkomstig van een eerdere bouw van het Kasteel. De vloertegel wordt gedateerd einde 13^e-begin 14^e eeuw.

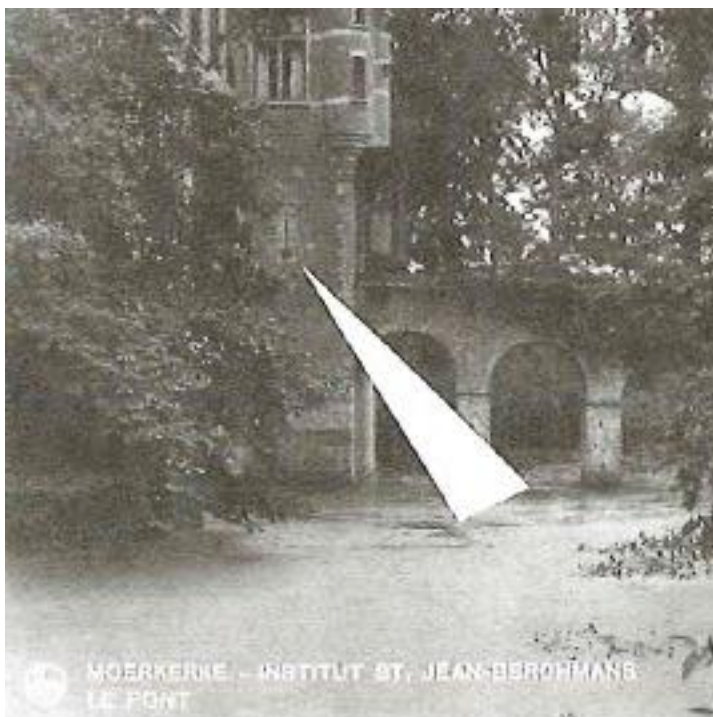
1.7. Schroeftrap

Een zestal treden, onderdelen van een oude stenen schroeftrap. Deze zijn mogelijkwerwijze afkomstig uit de achtkantige toren van de voorlaatste bouw van het historisch Kasteel.

1.8. Schietgat

Aan de hand van een foto van voor de 2^e wereldoorlog kon vastgesteld worden dat er een schietgat zat op de gelijkvloerse verdieping aan de oostkant van de donjon (noordgevel). Dit schietgat is door een bominslag gedurende de oorlog verdwenen³. Aan de binnenkant van het gebouw nl. onmiddellijk rechts achter de grote ingangsdeur noord zit een ingemaakte kast in trapeziumvorm. Dit wijst eens te meer op de vroegere aanwezigheid van een schietgat.

³ Tijdens de Slag om het Molentje in 1945.

2. Archeologische stand van zaken - beoordeling

(document opgesteld door Jan Hutsebaut te Damme op 21 april 2008)

2.1. Inleiding

Op archeologisch vlak is de informatie beperkt.

Informatie is er via Luc Devliegher (1970), baksteenformaten (opgemeten door M. Van den Broeck) en hoogtemetingen (opgemeten door M. Van den Broeck).

Bijkomend fotomateriaal en kaartmateriaal wijst erop dat tot de 20ste eeuw het Kasteel bestond uit de toren (kelderverdieping: crypte), westvleugel (9,5 m; kelderverdieping: koude keuken, achterliggende ruimte), oostvleugel (14 m; kelderverdieping: slotkelder. CV, boiler).

De huidige Mayerlingzaal, achterliggende slotkelders 1 en 2, bar, wanne keuken dateren van de 2de helft van de 20ste eeuwen blijven in deze bespreking achterwege.

2.2. Bronnen

2.2.1. Informatie via Luc Devliegher (1970)

Toren (binnenwerk: 6,40 x 6,30 m; muurdikte: 1,40 m)

- kelderverdieping met tongewelf en twee schietgaten
- zuidwestelijke hoek: veelzijdig traptorentje

Westvleugel (9,50 m)

- helrode baksteen, formaat: 25 x 12 x 5,5 cm
- achteraan: 2 kleine ruimtes met een rode tegelvloer (rechts: 15,5 x 15,5 cm; links: 22 x 22 cm)
- rechtse achterraimte 22 cm hoger dan linkse achterraimte

Oostvleugel (14 m)

- achtermuur: 2 rondboogdoorgangen (breedte: 2,45 m en 2,5 m); 3 rollagen; baksteenkoppen van 14 x 6,5 cm
- funderingsmuur
 - loodrecht op achtergevel van oostvleugel
 - helrode bakstenen, formaat: 26/27 x 12/13 x 5,5/6 cm
 - breedte: 0,8 m; lengte: 5,12 m
 - hoogtemeting: -75 t.o.v. keldervloer

2.2.2. Bijkomende informatie over baksteenformaten (MVDB 2008)

Toren

- Gevel: tot helft onderste vak erker bureau, roodbruine baksteen : 21 x 10 x 5 cm
- Gevel: tot onderkant ramen; roodbruine baksteen: 24 x 11 x 5,5 cm
- Gevel: tot onder dakgoot: 17 x 11 x 5 cm

Westvleugel

- Gevel: onder witsteenboord; gele baksteen: 22 x 10 x 6 cm
- Gevel: tussen ramen living - gat; gele baksteen: 21 x 10 x 6 cm
- Gevel: tot onder dakgoot: 24 x 11 x 5,5 cm

Oostvleugel

- Gevel: onder witsteenboord; gele baksteen: 22 x 10 x 6 cm
- Gevel: boven witsteenboord en onder ramen kapelzaal: 21 x 10 x 5 cm
- Gevel: ramen kapelzaal: 21 x 10 x 5,5 cm
- Slotkelder: voet boven: 25 x 12 x 5,5 cm

Monument park

- Muur vertand: geel/rode baksteen 29 x 15 x 7 cm

Brug

- Brug noord Pijlers: onderkant (brug of fundering oude brug): 29 x 13 x 7 cm
- Brug noord Pijlers: bogen boven: 20 x 10 x 7 cm

Inrijpoort

- Baksteenformaat: 28 x 14 x 6,5 cm

Andere

- Rotonde; gele baksteen: 22 x 11 x 5 cm
- Huis Paula Roose; geel/rode baksteen: 22 x 10 x 5 cm
- 19de eeuwse muur: 22 x 10,5 x 5,5 cm
- Muur prof Devlieghe: 25 x 12 x 5,5 cm

2.2.3. Bijkomende informatie over hoogtemeting (MVDB, 2008)

Bovenaan trap crypte: 0

Wenteltrap boven: + 267

Vloerniveau warme keuken (oude muur): -8,5

Onderkant wenteltrap slotkelder: -32

Monument park, vloerniveau toegangsruimte: -108

Vloerniveau crypte: -119

Vloerniveau Mayerling beneden: -122,75

2.2.4. Andere informatie en eigen vaststellingen

Toren:

- de toegang tot de toren staat niet centraal in het torengedouw
- de brug staat niet centraal ten opzichte van de toren
- er is een oude fundering van een brug die meer centraal staat

Westvleugel:

- Waar de westvleugel en de toren elkaar raken, maakt de westgevel onderaan een insprong (spievormig); onder de insprong is de dikte van de muur vergelijkbaar met de dikte van de muur van de toren en (voortgaande op de plattegrond Devlieghe, 1970) met de dikte van de oostgevel waar die aansluit op de toren
- Loodrecht op de achtermuur staat een muur, dikte: ca. 1,4 m

Parkmonument:

- de 2 funderingsmuren in het park maken een rechte hoek
- de noordelijke funderingsmuur in het park ligt in het verlengde (?) van een funderingsmuur (cf. Devlieghe, 1970)

2.3. Hypothesen en vragen

2.3.1. Hypothesen

- Brug:
 - o Een oudere brug stond centraal op de toren.
Het baksteenformaat van de onderkant van de pijlers van de brug is groot (29x13x7 cm) en kan wijzen op de 13de-14 de eeuw (vergelijkbaar met kerk Hoeke, 28/29x14x6/7cm, eind 13de eeuw; kerk Ramskapelle, 29x14x6,5 cm, 13de-14de eeuw)
- Toren:
 - o De gevel is verschillende malen verbouwd. Het formaat van de bakstenen van de eerste verdieping wijst op 18de eeuwse verbouwing (d'Hanins?)
 - o De onderste baksteenformaten zijn ouder en gaan misschien terug op de 16de eeuw (Clemens) of ouder (vergelijkbare baksteenformaten: Huyse de Grote Sterre, 24x11x6,5 : 15de eeuw; Kerk Damme, galmgaten, 21x10x6,5 cm, 15de eeuw; Sint-Janshospitaal, fermerie, 21x10x5 cm, 16de eeuw).
 - o Verwacht mag worden dat de toren/donjon in constructie nog ouder is, gezien de vermelding in de literatuur (ca. 1100).
 - o Een oudere toegang tot de toren stond mogelijks centraal in de toren; dit kunnen we afleiden uit de brugfundamenten
- Westvleugel:
 - o De gevel is verschillende malen herbouwd. De baksteenformaten wijzen op bakstenen van 15de-16de eeuw, vergelijkbaar met de gevel van de toren. Misschien heeft men bij latere restauraties bakstenen hergebruikt.
 - o De dikte van het onderste gedeelte van de gevel (onder de insprong) is vergelijkbaar met de dikte van de toren. Mogelijks dateren de stenen muren uit dezelfde periode.
 - o De zuidelijke muur, loodrecht op de rechtere vleugel, sluit aan op de westelijke gevel.
- Oostvleugel:
 - o Ook deze gevel is herbouwd. De baksteenformaten wijzen op bakstenen van 15de-16de eeuw, vergelijkbaar met de gevel van de toren. Misschien heeft men bij latere restauraties bakstenen hergebruikt,
 - o De zuidelijke funderingsmuur ligt niet volledig in het verlengde van de oostelijke gevel van de linkervleugel, maar sloot mogelijks wel aan op deze muur. Het baksteenformaat wijst op een mogelijke datering in de 14de eeuw (vergelijk: kerk Damme, koren, 26/28x11/13x5,5/6,5 cm, 14de eeuw).
 - o De oostelijke gevel is minder dik dan de westelijke gevel. De noordelijke gevel versmalt naar het oosten.
 - o De baksteenformaten van de rondboogdoorgangen wijzen op een middeleeuwse datering. De voet heeft hetzelfde baksteenformaat als de gevelsteen (Devliegheer, 1970). De boog zelf is opgebouwd uit grotere bakstenen (en oudere?). Vergelijk: kerk Hoeke, 28/29x14x6,7, eind 13de eeuw; kerk Ramskapelle, 29x14x6,5 cm, 13de-14de eeuw; kerk Damme, traptoren, 29/30x14/14,5x6/6,5 cm, 12de - 13de eeuw.
- Parkopgraving.
 - o Het baksteenformaat wijst op een datering in de 13de eeuw (vergelijk: kerk Lapscheure, 30,5x15x7 cm, 13de eeuw; kerk Damme fundering oostmuur, 30x15x5 cm, 13de eeuw; Huyse de Grote Sterre, kelder, 30x14x7 cm, 13de eeuw).
 - o De oostelijke muur ligt min of meer in het verlengde van de oostelijke gevel van de oostelijke vleugel en de funderingsmuur.
 - o Mogelijks komt het vloerniveau van de toegang (-108 cm t.o.v. de trap crypte) overeen met de onderkant van de funderingsmuur loodrecht op de oostvleugel (-75 cm t.o.v. keldervloer, dixit Devliegheer, 1970; is de keldervloer -32 cm?).

Het Kasteel heeft een bijzonder belang in de geschiedenis van Moerkerke. Dit blijkt uit de geschiedenis (heren van Moerkerke, bebouwing rond kerk en Kasteel ...), de oppervlakte van het domein (grachten, tuin ...), de vorm (omwalde site met opper- en neerhof). Toch komt het Kasteel zelden voor op plannen uit de 17de en 18de eeuw.

2.3.2. Blijvende vragen

Parkmonument:

- o functie van de funderingsmuren?
- o Sluit dit werkelijk aan op funderingsmuur Kasteel (cf. Devliegheer, 1970)
- o Sluit dit aan op gelijkaardige muren ten westen?

Toren:

- o Is het fundament van de toren en het fundament van de rechtervleugel (spie) en linkervleugel van een zelfde constructietijd?
- o Is het traptorentje (cf. Devliegheer, 1970) nog zichtbaar in de kelderverdieping of gelijkvloers?
- o Wat met het noordelijk kijkgat in de crypte?

Westvleugel:

- o Waarom heeft men op een bepaald moment (welk moment? 15de-16de eeuw?) de muur laten inspringen? Van bij het begin?
- o Hoe zit het met de achterste ruimtes op de kelderverdieping?
- o Hoe zit het met het gelijkvloers?
- o Is de aansluitende muur vergelijkbaar met de funderingsmuur die loodrecht staat op de linkervleugel? Hoe ver liep de muur door? Wat was de functie van de muur?

Oostvleugel:

- o Wat was de functie van de zuidelijke funderingsmuur?
- o Sluit de zuidelijke funderingsmuur werkelijk aan op de oostelijke gevel?
- o Van wanneer dateert de draaitrap?
- o Waarom zijn de oostelijke buitenmuren minder dik?

Parkopgraving:

- o Is er een verband tussen deze funderingsmuren en de funderingsmuur van de linkervleugel en de aansluitende funderingsmuur?
- o Zou een vergelijkbare funderingsmuur te vinden zijn ten westen van dit monument?

Waarom komt het Kasteel zelden voor op 17de en 18de eeuwse plannen? Was het weinig betekenisvol op dat moment, gezien uit het standpunt van de cartografen?

2.3.3. Impact van mogelijke werken op archeologie

Bij werken aan het kasteel en het park wordt steeds rekening gehouden met mogelijke archeologische vondsten. Zo werden bij graafwerken voor de uitbreiding van de diepvriezer in 2019 restanten gevonden van een kruisribbengewelf (zie 1.1.4.). Deze archeologische toevalsvondst werd gemeld op 17/12/2018 en door de medewerkers van het Agentschap Onroerend Erfgoed Brussel via satelliet opgemeten onder kenmerk <https://id.erfgoed.net/dossiers/380>. De site werd bij brief van 07/01/2019 vrijgegeven omdat de opgraving nauwkeuring geconserveerd is.

Alle archeologische vondsten worden steeds nauwkeurig opgemeten, gefotografeerd en op een plan ingetekend.

In de nabije toekomst zijn alleen ter hoogte van de zuidgevel Mayerlingzaal nog graafwerken voorzien voor de nieuwe toegang kelder. Ook daar zal elke vondst uitgebreid gerapporteerd worden doch deze graafwerken vallen reeds een stuk buiten de perimeter van het oude kasteel.

Verder zijn geen ingrijpende graafwerken meer voorzien en zal de impact van andere werken op de archeologie eerder beperkt zijn.

LITERATUURLIJST

- ROHM WEST-VLAANDEREN, CEL MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN, Dossier DW410, Archiefnr. W/00256 en Levend Archief.
- Atlas der Buurtwegen, Moerkerke, plan 9, 1845.
- KADASTERARCHIEF WEST-VLAANDEREN TE BRUGGE, 207: *Mutatieschetsen*. Moerkerke. 1863/4, 1882/5, 1894/9, 1910/8, 1931/14, 1952/12, 1953/7, 1955/5, 1958/7, 1964/9, 1972/9, 1981/3, 1985/999.
- BRAEMS J.-P., *Zwinstreek in oude prentkaarten*, deel I, Zaltbommel, 1972, ar. 41.
- COLLAERT, G., HOOFT, E., *Stad Damme. Deel 1. Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen. Inventaris van het bouwkundig erfgoed, provincie West-Vlaanderen, gemeente Damme*. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brugge, 2006, p. 225-229.
- CORNILLY J., *Monumentaal West-Vlaanderen. Beschermde monumenten en landschappen in de provincie West-Vlaanderen, deel JII: Arrondissementen Brugge, Diksmuide, Oostende en Veurne*, Brugge, 2005, p. 64.
- DE GROOTE J., *Hel Kasteel van Moerkerke ten tijde van Karel van Sint-Omaers*, in 't Zwin Rechteroever, jg. 3/J, september 2002, p. 5-8.
- DE GROOTE L., *Jo' Charles van Sint-Omaers, heere van Dranoultre, Moerkercke etc.*, in 't Zwin Rechteroever, jg. 2/1, september 2001, p. 10-11.
- DEVLIEGHER L., *De Zwinstreek*, in *Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen*, deel 4, Tielt, 1970, p. 137-138.
- RAU J., *Hel Damme van toen en omgeving*, Brugge, 1981, p. 98-99.
- VAN DEN BROECK M., *Bundel ongepubliceerde teksten betreffende het Kasteel*.
- VAN DEN BROECK M., *Het Kasteel van Moerkerke*. in 't Zwin Rechteroever, jg. 4, nr. 2, 2003, p. 9- 16.
- VAN HAECKE S., *Wegwijs in Damme en omgeving*, Brugge, 1985, p. 75-76.
- TERRYN C., *Kasteel van Moerkerke*. in: BEERNAERT B., STEELANDT K., *Binnen en buiten. Winter- en zomerverblijven van de Brugse elite vanaf de late middeleeuwen*, Brugge, 2007, p. 66.